

פרק שני.

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, שנאמר ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר ממעי מעשה ידי להתפאר :

א רבי אומר, איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעשה ותפארת לו מן האדם, והוי זהיר במצוה קלה כבהמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצוות, והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה. הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לירי עברה רע מה למעלה ממך עין רואה ואזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים :

א רבי אומר איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם רמב"ם (א) ורמיה ז"ל (ב.) פירשו משנה זו בהלכות רעות במדותיו של אדם ובדעותיו איזו היא מדה ישרה שיבור לו האדם לעשותה כל שהיא תפארת לעשה ותפארת לו מן האדם היא רמדה הבינונית שבכל מדה ומדה שהיא תפארת לעושה אותה המהרשת בקרבן לב מהור ורוח נכונה, ותפארת לו מן האדם שמלמדו לנהוג עמהם מנהג יראה, ד"א בא ללמדנו שיהא אדם טוב לשמים וטוב לבריות (ג.) ענין שדרשו ר"ל (ד.) בפסוק (ישעיה נ"י) אמרו צדיק כי טוב וכו'. וזהו תפארת לעושה זה הקביה (ה.) ושמא תאמר מה תפארת לו להקביה בכך לכך הור ואמר ותפארת לו מן האדם שתפארת לו להקביה מן האדם שצוה ונעשה רצונו ונרולה מוה אמר הכתוב ריח ניחה לה. וכן בענין התפארת (ישעיה מ"ג) ישראל אשר כך אתפאר, והוי זהיר במצוה קלה כמצוה חמורה שכך אמרו (ו.) שתי מצות נלה הקביה מתן שכרן ואלו הן קלה שבקלות והמורה שבהמורות קלה שבקלות שלוחה הקן וחמורה שבהמורות כבוד אב ואם ובשניהם כתיב אריכות ימים וכל כך למה כדי שלא יהא יושב ושוקל זו קלה וזו חמורה זו שכרה מרובה וזו שכרה מועט שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות ומכח זה אמרו (ז.) העוסק במצוה פטור מן המצוה וכן אמרו (ח.) אין מעבירין על המצות על כן אמר הוי זהיר במצוה קלה כמצוה חמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות אולי מתן שכר הקלה בעיניך גדול ממתן שכר החמורה בעיניך, ד"א מצוה קלה קלה בעשייתה ומצוה חמורה חמורה בעשייתה (ט.) כענין מה שאמרו במסכת ע"ז (י.) על מצות סוכה שהיא קלה שאין בה חסרון כ"ס ואם תאמר אם כן בדפך היה לו לומר הוי זהיר במצוה חמורה כמצוה קלה שיותר בקל יעשה אדם דבר שאין בו חסרון כ"ס מדבר שיש בו חסרון

פרקי אבות שני פרקי אבות יד

ב רבן נמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר, יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיניעת שניהם משכחת עון וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון וכל העוסקים עם הצבור יהיו עוסקים עמהם לשם שמים שזכות אבותם מסייעתם וצדקתם עומרת לעד ואתם מעלה אני עליכם שכר הרבה כאלו עשיתם :

כיום ויש לומר שלא יאמר אעשה החמורה בעשייתה ששכרה מרובה דלסוס צערא אנרא ואניח הקלה בעשייתה שאין שכרה מרובה לפי שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות (י"א) ד"א מצוה חמורה ססח ומלה שענשם כרת או שביחה בשביעי' שענשה סקילה (י"ב) שלא תאמר אשמור מצוה אלו שכמי שהחמיר בענשם כך שכרם מרובה ולא אחוש לשמור הקלות שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות כמה גדול הוא ואעפ"י שהחמורות גדולות בשכרן מהקלות גם הקלות מתן שכרן גדול הוא ולמה תפסיד השכר הגדול ההוא וכן במצות לא תעשה אעפ"י שאנו יודעים ממדרשות ענשן שזה גדול מזה לא תאמר אשמור מאותן לאוין שענשן גדול כדי שאמול שכר רב בשמירתם אלא הוי זהיר לשמור כלן ואמרו במסכת קדושין (י"ג) כל היושב ולא עבר עבירה נותני' לו שכר כעושה מצוה והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ותראה שהשכר גדול מההפסד ושכר עבירה כנגד הפסדה ותראה שההפסד גדול מהשכר שהנאת עבירה כמעט קט והנה איננה והנה מעוף צוקה תחתיה וצער המצוה לפוס צערא אנרא (י"ד) דע מה למעלה מסך עין רואה ואון שומעת וכו' שנ' (ישעיה ס"ה ו') הנה כתובה לפני לא אחשה והעין והאון והספר דרך משל וכן כל מה שאתה מוצא בכתובים דונמת זה אלא שדברה תורה בלשון בני אדם (ט"ו) וברשעים נאמר (תהלים צ"ד ו') ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלקי' יעקב ותשובתם בצרם (שם ח) בינו כוערים בעם וכו' הנומע און וכו' היוציר עין וכו' וצדיקים נאמר (שם ט"ז ח') שויתי' ה' לנגדי תמיד וכו' לכן שמח לבי וכו' (שם ט) :

ב רבן נמליאל יפה תורה עם דרך ארץ כמו שאמר התנא (ט"ו) אהוב את המלאכה שיניעת שניהם משכחת עון שינע בתורה ועמל במלאכה ומתוך כך לא ישלוט בו יצרו ולא יחייים בו וישמן ישורון ויבעש (דברים ל"ב ט"ו) וכל תורה שאין עמה מלאכה וכו' וגוררת עון שמוסו ללססם את הבריות וכן דרשו רז"ל (י"ז) ראה חיים עם האשה אשר אהבת (קהלת ט' ט') קנה לך אומנות עם רברי תורה וכל העוסקי' עם הצבור יהיו עוסקי' עמהם לשם

פרקי פרכי פרק שני אבות

ג הוון והירין ברשות שאין מקרבין לו לאדם אלא לצורך עצמן נראין כאוהבין בשעת הנאתן ואין עומדין לו לאדם בשעת דחקו ;

ד הווא היה אומר, עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך ברצונו ככל רצונך מפני רצונו כדי שיכבד רצון אחרים מפני רצונך ;

שם שמים לא להתנדל והטיף אימתן עליהם שזכות אבותם מסייעתן ומה שנמר ענינם על ידכם לא משלכם הוא אלא משלהם (ח"י) כזכות אבותם שמסייעתן ובצדקתם שהיא עומדת לעד ומ"מ אם עסקתם עמהם לשם שמים אעפ"י שמשלהם היא מעלה אני עליכם שכר כאלו עשיתם בפרק חלק (י"ט) כל פרנס שמנהיג את הצבור בנחת זוכה ומנהיגם לעולם הבא שנאמי (ישעיה מ"ט י) כי מרחמם ינהגם כלומר מי שמרחם עליהם בעולם הזה הוא מנהיגם לעולם הבא, וכן אמרו (כ-) כל המוסר עצמו על הצבור סופו עולה לנדולה שני (שמות ה' י"ז) ויכו שופרי בני ישראל ולבסוף נאמר למשה במניי השופטים (במדבר י"א ט"ז) אשר ידעת כי הם זקני העם ושטריו ד"א שזכות אבותם מסייעתן לא יאמרו פרנסי הדור מה יועיל העסק הזה לא נוכל לנמור הענין כי קשה הוא לא כי אלא אתם התעסקו עמהם לשם שמים והרבר ננמר בזכות אבותם ואפילו לא ננמר מעלה אני עליכם שכר כאלו עשיתם ורמזים ז"ל פירש (כ"א) לפי שלפעמים בזמן שעוסקי עם הצבור יעברו כמה מצות שלא יוכלו לקיים על כן מבטיחם ואומ' ואחס מעלה אני עליכם שכר כאלו עשיתם ורבינו יונה ז"ל (כ"ב) פ"י שלא יאמרו מנהיגי הצבור מה לנו להכריח את הצבור לתת צדקה והלא להם השכר שנותנים מממונם לא כי אלה מעלה אני עליכם שכר כאלו עשיתם אתם הצדקה :

ג הוון והירין ברשות כפרק ראשון אמר שמעיה ואל תתודע לרשות ור"י אומר אם התודעתם לרשות הו והירי, בהם לשמור עבדתכם ולא תהרסו ממצבכם אם מקרביי, אחכם שאין מקרבין לו לאדם אלא לצורך עצמן, כלומר אם רוח המושף תעלה עליך מקומך אל תנח ואמרו במשלים (כ"ג) שמלך אחד נדל אחד משריו והיה עומד מפניו ומנשקו בצוארו ולבסוף הרגו ואמר שהיה מנשק מקום תרבו ואמרו אל תחשוב שהארי שוחק כשהוא מכלה שניו אינו אלא לטרוף סרף והמלכים בכני אדם כאריות בחיות, נראים כאוהבים בשעה הנאתם כשהאדם עשיר ומהנה להם ואין עומדים לו לאדם בשעת עניו ;

ד הווא היה אומר עשה רצונו כרצונך כמו שאתה עושה תפנך בזריות כך תעשה רצון השם, ד"א עשה רצון השם כרצונך כדי שיהיה

פרקי פירוש אבות מן

ה הלל אומר, אל תפוש מן הצבור ואל תאמין בעצמך עד יום מותך ואל תדין את הדין עד שתגיע למקומו ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע ואל תאמר לכישאפנה אשנה שמה לא תפנה :

רצונו בעיניך כאלו הוא רצונך שלא יהיה לך רצון אחר אלא רצונו כדי שיעשה רצונך כרצונו שלא יהיה לו רצון אלא להשלים שני (תהלים קמ"ה י ט) במל רצונך מפני רצונו כדי שיכמל רצון אחרים הקמים עליך מפני רצונך ובמשנה ירושלמית שבירי הגרסא (כ"ג) עשה רצונו כרצונך פי' שלא תעשה מצותו כמתקצף אלא ברצון טוב ובלב שלם ובנפש הפצה כדי שיעשה רצונך כרצונו שלפעמים יעשה הקב"ה באף ובחמה רצון האדם להענישו באחרונה אבל כשיעשה ברצון כרצונו של אדם אחרתה ישנה מאוד (איוב ח' ז) :

ה הלל אומר אל תפוש מן הצבור, סכרת זה חתנא בזאת דמשנה כמו שאמר שלמה בספר משלי (י"ג י"ב) יש דרך ישר לפני איש וכו' אל תפוש מן הצבור, סתם צבור עושין רצונו של מקום (כ"ד) ועל כן הוא אומר אל תפוש מן הצבור שאל כוהני הכתוב אומר (שמות כ"ג ב) לא תהי' אחרי רבים לרעות וירמיה אומר (ש"א א') מי יתנני במדבר מלון אורחים (כ"ה) ומעם אל תפוש מן הצבור בתפלותם ותקנותם ושלא תהיה חרד אישים ולא יושב בין העומדים ולא עומד בין היושבים ולא ער בין הישנים ולא ישן בין הערי' כללו של דבר לא ישנה ממנהגם וישתחף בצרתם (כ"ז) וכן במשה רבנו ע"ה אומר (שמות י"ח י"ב) ויקחו אבן וישימו תחתיו ולא רצה לישב על כר וכסת משום צרת צבור (כ"ז) וירמיה אסר עצמו בויקין בתוך הגולה מפני צרת צבור (כ"ח) וגדולה מזו אמרו (ישעיה ס"ג ט) בכל צרתם לו צר, והפורש מן הצבור אינו רואה בנחמתם (כ"ט) והוא ככלל (תהלים קל"ט כ"א) הלא משנאך ה' אשנא וכל המצטער עם הצבור ועומד עליהן בשעת דחקן עליו הכתוב אומר (נחום א' ז) טוב ה' למעו ביום צרה ויודע חוסי בו ואל תאמן בעצמך עד יום מותך, כל זמן שאדם בחיים יצר הרע מסיתו על כן אל תאמן בעצמך עד יום מותך ואומר (איוב ט"ו ט"ו) הן בקדושו לא יאמין ואומ' (תהלים ט"ו ז') לקדושים אשר בארץ המה אימתי הם קדושים כשהם קבורים בארץ (ל') וכבר פירשו (איוב ג' י"ט) קמון וגדול שם הוא בעודו בעולם הזה קמון יכול לשוב גדול שיהיה רשע בתחלתו וצדיק באחריתו וכן גדול יכול לשוב קמון אבל בעולם הבא כפי מה שתלך שם כן יעמד אם קמון אם גדול ועל כן שלמה אומר (קהלת ז' א') ויום המות מיום הולדו שיום הלידה הוא בספק אם צדיק אם רשע ויום המות אם הוא צדיק טוב מיום הלידה שהיה עומד בספק (ל"א) וכן

פרקי פרק שני אבות

וכן כל ימי עומד בספק עד יום המות לכך אל תאמן בעצמך עד יום מותך, ואזהרה זו מביאתו שיוסיף תמיד ביראת אלקיו לשמוע הגדרות והסייגים שהורונו חכמנו קם ראה שלמה אומר אני ארכה ולא יסור לבני מה עלתה לו (ליב) וכן בתורה שבעל פה שאמרו (פ"ג) לא יקרא לאור הנר כליל שבת ר. ישמעאל אומר אני אקרא ולא אטה מה עלתה בידו שקרא והטה ואם גדולי הדורות כך אנו על אחת כמה וכמה, ואל תדין את חבירך עד שתניע לאותו דבר שנכשל בו חבירך ותנצל אתה כי למה תדין את חבירך ועדיין לא הגעת למקומו אין זה אלא בעבור שאתה מאמין בעצמך שאפי' היית מניע למקומו לא היית נכשל ואין זו המדה שכבר הוזהרתיך (ל"ד) אל תאמן בעצמך עד יום מותך, ד"א אל תדין את חבירך עד שתניע למקומו. לישב בדין עם חבירך עד שתניע למקומו שתהיה שוה לו בחכמה ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע רמב"ם ז"ל פ"י (ל"ה) שלא תאמר דבר שלא יוכל אדם להבין פשטו בתחלתו אלא בעיון גדול וזה מעם שאי אפשר לשמוע בתחלה שסופו להשמע לבסוף בדרך רחוק ואם הפ"י בן גמ שטם המאמר אינו מובן על פ"י זה אלא בעיון גדול ומי שהוא מזהיר לבני אדם לבאר דבריהם כ"ש שיש לו הוא לבארם באר היטב ורמ"ה ז"ל פ"י (ל"ו) אל תאמר דבר מגונה ויעלה בדעתך שאי אפשר לשמוע שוראי סופו להשמע וגם לפ"י זה היה לו לומר ואל תאמר דבר ותאמר שאי אפשר לשמוע וכו' ונוכל לפרש שבה ללמדנו שתתרחק כמדת השקר כלומר אל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע והענין אל תאמר אפשר על דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע וכבר יתפרש המאמר על אופניו כלומר אל תאמר שסופו להשמע דבר שאי אפשר לשמוע, ויבא כמו (שמות י"ב פ"ו) כי כל אוכל חמץ ונכרתה גופו והיא מיום הראשון עד יום השביעי שמשפטו כי כל אוכל חמץ מיום הראשון עד יום השביעי ונכרתה הנפש ההיא ורבינו שמואל ז"ל (ל"ז) גורם ואל תאמר דבר שאפשר לשמוע שסופו להשמע פ"י אל תאמר על דברי תורה שאחה יכוד לשמוע עכשו שתשמע לבסוף אלא לאלתר הם אונק ושמע דברי חכמים (ל"ח) ושמה היה עולה עד לב שהו כשיש לו סנאי לשמוע דברי תורה אב"א אם אין לו סנאי לא עד כן הוסיף ואמר אל תאמר לכשאפנה אשנה שמה לא תפנה, כי לא תדע מה ילד יום ונמצאת יוצא מן העולם בלא תלמוד ויש אומ' (ל"ט) שהלל זה אינו הלל הזקן ונורסי רי הלל אומר וטועים הם שהלל זה הוא הלל הזקן אלא כשהזכיר את הלל בספק הראשון באמרו הלל ושמאי קבלו מהם רצה להזכיר שלשלת הגשיאות מהלל

פרקי פרק שני אבות מז

ו הוּא היה אומר, אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד ולא הבישן למד ולא הקפדן מלמד ולא כל המרכה בסחורה מחכים ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש:

עד ר"ג בנו של ר' יהודה הנשיא על כן לא אמר כל דברי הלל בפרק ראשון אלא מקצתן והזכיר השלשלת ושוב חזר להשלים כל דברי הלל כדי לומר
 אחר סיום ותשלום דבריו רבן יוחנן בן זכאי קבל מהלל ומשמאי:

ו הוּא היה אומר וכו' בור נקרא מי שאינו רא במקרא ולא במשנה ולא בתלמוד ולא בדרך ארץ (מ') ותרנום והארמה לא תשם (בראשית מ"ו י"ט) וארעה לא חבור ואיש כזה אינו ירא חטא, ולא עם הארץ חסיד, עם הארץ אין בו חכמה אבל יש בו דרך ארץ ודרך ארץ שבו יכול להיות ירא חטא אבל להיות חסיד והוא הגוטה מקים האמצעי לקצה האחרון שיעשה לפנים משורת הדין אינו יכול כיון שאין בו חכמה, ולא הביישן למד כיון שהוא בוש לשאול מהיכן ילמד ההיר (משלי ל' ל"ב) אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה אלו נבלת עצמך על דברי תורה סופך להתנשא ואם זמות ובושח מלשואל יד לפה סופך שישאלוך ולא תדע מה להשיב (מ"א) והכתוב אומר (דברים ל"ב ז') שאר אביך וינרך ואומר (תהלים ק"ט צ"א) מכל מלמדי השכלתי שלא היה בוש ללמד מכל מלמד, ולא הקפדן מלמד שכך שנינו בפרק הדר (מ"ב) גבי סדר משנה אמר ר' עקיבא מכאן שחייב אדם לשנות לתלמיד עד שילמדנו שני (דברים ל"א י"ט) ולמדה את בני ישראל ומנין עד שתהא סדורה בפיו שני (שם) שימה בפיהם ומנין שחייב להראות לו פנים שני (שמות כ"א א') ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, שצריך לקבלו בסבר פנים יפות שילמד בשמחה ובטוב לבב, מ"מ יש לתלמיד לעמוד כאימה לפני רבו אעפ"י שרבו מראה לו פנים וגם הרב המראה פנים לתלמיד לא בכל עת מראה לו פנים אלא כי הא דרכה מקמא דפחה נשמעתא אמר מלחא דכריתותא כי היכי דנחרי לביהו דרבנן ולבסוף יתיב באימתא ופחה בשמעתא כדאימתא בפרק ערבי פסחים (מ"ג) ואמרו (מ"ד) אם היו תלמידך קטנים כבוש לפניכם דברי תורה ובפרק הדר (מ"ה) ר' פרידא הוה ליה תלמידא דהוה תני ליה ארבע מאה ומני יומא חד אתו ואמרו ליה איכא מלחא דמצוה תנא ליה ולא נמיר, אמר ליה עד האידינא מאי שנא אמר ליה מההוא שעתא דאמרו ליה למר איכא מלחא דמצוה אסחחיה לרעתיה ואמינא השתא קאי מר אמר ליה הב לדעתך כדמעקרא ואתני לך תנא ליה ארבע מאה זמני אחריתי אתא ונמיר נפקא בת קלא ואמרה ליה נחא לך דלפסו לך ארבע מאה שנין על חייך או דחזכו

פרה פרק שני אבות

את הוא ראה נלגלת אחת צפה על פני המים. אמר לה, על דאטפת אטפוך וסוף מטיפוך יטפון :

זח **הוא** היה אומר, מרבה בשר מרבה רמה מרבה נכסים מרבה דאנה מרבה נשים מרבה כשפים מרבה שפחות מרבה זמה מרבה עבדים מרבה נול, מרבה תירה מרבה חיים מרבה ישיבה מרבה חכמה מרבה עצה מרבה חכונה מרבה צדקה מרבה שלום קנה שם טוב קנה לעצמו קנה לו דברי תורה קנה לו חיי העולם הבא :

דתוכו את ודרך לעלמא דאתי, אמר בעינא דאוכי אנא ודראי לעלמא דאתי, אמר דהם הקביה תנו לו זו וזו ע"כ הא למרת שאין הקסדן מלמד שאם היה מקסיד רי פירא לשנות לאותו ת"ח פעם אחת לא היה אותו תלמיד למד וראה מה שכר היה לו (ישעיה נ"ד י"ז) ואח נחלת עבדי ה' וצדקתם, ולא כל המרבה בסחורה מחכים שהרי עושה מלאכתו קבע ותורתו עראי וכבר אמרו רז"ל (מ"ו) ולא מעבר דים היא (דברים ל' י"ט) לא כסחרנין ולא בתגרנים ובמקום שאין אנשים ללמדך מוסר השתדל להיות איש ליסר את עצמך (מ"ז) ד"א ובמקום שאין אנשים שרודפים אחר תורה ומעשים טובים אל תאמר אהיה כאחר מהם אלא השתדל להיות איש וזרז עצמך לרדוף תורה ובמסכת ברכות (מ"ח) אומ' באתרא דלית נבר תמן הוי נבר ובאתרא דאית נבר לא תהוי נבר על דרך ובמקום גדולים אל תעמד (משלי כ"ה ג') :

זח **א**ת הוא ראה נלגלת אחת וכו' אטפוך תרנום (מ"ט) (דברים י"א ו') אשר הציף דאטיף והטעם על שגרמת לנלגלת אחרת שתצוף על פני המים הציפוך גם אתה על פני המים וסוף מטיפוך יטפון אם לא הרגוך כביד שאין דמי ההורג מסור לכל אדם אלא דדייניי, בלכד (ג') :

ח **הוא** היה אומר מרבה בשר מרבה רמה, שכל הרודף אחר אכילה ושתייה לפטם עצמו להיבות בשר מה יעלה בידו מרבה רמה ותולעה, מרבה נכסים מרבה דאנה שאין אדם יוצא מן העולם וחצי תאותו בידו (נ"א) אוהב כסף לא ישבע כסף (קהלת ה' ט') והיא בדאנה כל ימיו להרבות הון ובמשנה ירושלמית מרבה נכסים מרבה דוון והוא מענין (ישעיה א' ה') וכל לבב דוי (דברים כ"ט ט') מרוה מצרים, מרבה עבדים מרבה נול, מרבה שפוחית מרבה זמה שעבדיו נזוליי, ושפוחתיו מזונות וקולר העון תלוי בצוארו מרבה נשים מרבה כשפים שכל אות (בכ"י אחר) עושת כשפים קנאת אשה מצרתה מרבה תורה מרבה חיים שכן נחיב (דברים ל' כ') כי היא חיך וארך ימך,

פרקי שני אבות יז

ע רבן יוחנן בן זכאי קבל מהלל ומשמאי. הוא היה אומר, אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרתי :

י חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי. ואלו הן רבי אליעזר בן הורקנוס רבי יהושע בן חנניא רבי יוסי הכהן רבי שמעון בן נתנאל ורבי אלעזר בן ערך :

מרבה ישיבה מרבה חכמה שעל ידי ישיבת התלמידים לפניו תרבה חכמתו (גיב) ד"א מרבה חכמה מרבה ישיבה שישמעו התלמידים את חכמתו ויבאו לפניו איש איש ממקומו, מרבה צדקה מרבה שלום כמה דאח אמר (ישעיה ל"ב י"ו) והיה מעשה הצדקה שלום, קנה שם טוב קנה לעצמו להנאתו בעולם הזה קנה לו דברי תורה קנה לו חיי העולם הבא שהתורה מביאתו לאור באור פני מלך חיים :

ע רבן יוחנן בן זכאי בימי הלל רבו היו ימיו מאה ועשרים שנה מי שנה עסק בפרקמטיא ומי שנה למד ומי שנה למד ושפט את ישראל ולאחר חרבן הבית עלה ליבנה ושם שפט את ישראל ותקן תקנות וסייגים לתורה עד שנפטר ביבנה (גיב) וישב לראש ישיבה ולנשיא ר"ג דיבנה (ג"ד) שהיה בעל אהותו של ר' אליעזר בן הורקנוס (ג"ה) תלמידו של רבן יוחנן בן זכאי היא ר"ג דיבנה שנחלק עם ר' יהושע כדאיתא במסכת ברכות (ג"ו) אם למדת תורה הרבה וכן הכתוב אומר (משלי כ"ב כ"ג) הלא כתבתי לך שלשים במועצות ודעת להודיעך קושט אמרי אמת להשיב אמרי אמת לשולחך לא נשתלחת בעולם הזה אלא להשיב אמרי אמת לשולחך בעולם הבא וכן אמרו (ג"ז) אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו ולפי שהחזיק נחמיה טובה לעצמו (ג"ח) לא נכתב ספר עזרא (ג"ט) על שמו אלא על שם עזרא :

י חמשה תלמידים היו לו וכיו אלו התלמידים הם שנכתשו בחיי העולם הבא הם ותלמידיהם ותלמידי תלמידיהם שכן אמר ריב"ז אשריכם אשרי יולדכם כך ראיתי בחלומי אני ואתם מסובין היינו על הר סיני ונתנה בת קול עלינו מן השמים עלו לכאן מרקלין גדולים ומצעות נאות מוצעות לכם אתם ותלמידים ותלמידי תלמידים (ס') כור סיד שאינו מאכר ספה שלא שכת דבר מתלמודו ככור זה שסודו בסיד שאינו מאכר ספה וכאבות דר' נתן (ס"א) אמרו קנקיא זפותה שמשמרת את יינה, אשרי יולדתו וזו ר' יהושע בן חנניא בר מחלוקתו רבן גמליאל דיבנה (ס"ב) ופעם אשרי מחזיק טובות הרבה בדעותיו ובמדותיו ורוב מדות טובות טראים שטבע הבן נקשר עם

פרקי פרק שני אבות

יא הוא היה מונה שבחם. רבי אליעזר בן הורקנוס בור סוד שאינו מאכר
 מפה רבי ירושע בן חנניא אשרי יולדתו רבי יוסי הכהן הסיד רבי
 שמעון בן נתנאל ירא חסא ורבי אלעזר בן ערך כמעין המתנבר;
יב הוא היה אומר, אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ואליעזר בן
 הורקנוס בכף שניה מכריע את כלם: אבא שאול אומר משמו,
 אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ואליעזר בן הורקנוס אף עמהם ואלעזר
 בן ערך בכף שניה מכריע את כלם:

סבע האם וזה טעם אשרי יולדתו אשרי יולרת שהולידה בן כזה, ר' יוסי הכהן
 הסיד (סיג) שהיה עושה ככל מעשיו לפני משורת הדין והוא ר' יוסי הגלילי
 שמעון בן נתנאל ירא חסא עושה נדרים וסייגים לפרוש מן החסא, ר' אלעזר
 בן ערך מעין המתנבר שמכין דבר מתוך דבר ומהדש דברים מדעתו:

יא הוא היה אומר הוא היה משבח הזכירה יותר מן החכמה שר' אלעזר
 בן הורקנוס לא שכח דבר מתלמודו ואמרו עליו במסכת סוכה (פ"ד)
 שמעולם לא אמר דבר שלא שמע מפי רבו, ואבא שאול היה משבח הבנת
 דבר מתוך דבר יותר מהזכירה:

יב אמר להם צאו וראו וכו'. עין טובה זה השמח בחלקו והפכו עין רעה
 ד"א עין טובה זו נדיבות והפכה כיליות, חבר טוב זה המתחבר
 לחבר טוב המדריכו לדרך טוב והפכו חבר רע. ד"א חבר טוב זו אשה טובה
 שני (משלי י"ח כ"ב) מצא אשה מצא טוב ואמי (מלאכי ב' י"ט) והיא חברתך
 והפכו אשה רעה שני (קהלת ז' כ"ו) ומוציא אני וכו' שכן טוב וכן שלמה
 אומר (משלי כ"ז י"ג) טוב שכן קרוב מאח רחוק, והפכו שכן רע ועליו נאמי
 (במשנה) הרחק משכן רע, ד"א חבר טוב שכן טוב מי שהוא טוב לחבירו
 ולשכניו, הרואה את הגולר וכן הכתיב הוא אומר (קהלת ז' ח"ג) טוב אחרית
 דבר מראשיתו, כשמביט כראשיתו מה יהא בסופו שהכל הולך אחר החתום וכן
 יתפרש החכם עיניו כראשו (קהלת ב' י"ד) מראשו יודע מה יהא באחריתו
 והפכו הלזה ואינו משלם שאם היה רואה את הנולד היה לזה ומשלם כדי
 שימצא מי שילווה פעם אחרת שאם ילזה פעם אחת ולא ישלם לא ימצא מי
 שילווה עוד, אחד לזה מן האדם כאלו לזה מן המקום ברוך הוא שני (תהלים
 ל"ז כ"א) לזה רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן צדיק שהוא הקב"ה חונן ונותן
 למלוה מה שחסרו הלזה נמצאת אומר הלזה מן האדם כלזה מן המקום מהקב"ה
שדוא

פרקי פרקי שני אבות יח

ג אמר להם, צאו וראו איזו היא דרך טובה שידבק בה האדם, רבי אליעזר אומר עין טובה רבי יהושע אומר חבר טוב רבי יוסי אומר שכן טוב רבי שמעון אומר הרואה את הנולד רבי אלעזר אומר לב טוב: אמר להם רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריכם שבכלל דבריו דבריכם:

שהוא מקומו של עולם (ס"ה) וי"מ (ס"ו) אחד לזה מן האדם ענשו כאלו לזה מן המקום שאם הקב"ה נתן ממון לאדם הרי הוא אצלו בתורת הלוואה לשלם אותו בצדקה ומעשים טובים ואם לא עשה כן נקרא רשע שני (שם) לזה רשע ולא ישלם ר"א (ס"ז) אחר לזה מן האדם כאלו לזה מן המקום שלא יאמר כיון שתבעני בב"ד ולא היה לי ממון כבר נפטרתי מדיני שמים ולעולם יקרא רשע עד שיפדע וכבר אמרו (ס"ח) פריעת בעל חוב מצוה ומכלל הין אתה שומע לאו: לב טוב והיפכו לב רע וכל הדעות הטובות נובעות מהלב (ס"ט) אם טוב הוא נמצאת אומר לב טוב שאמר ר' אלעזר כולל כל המדות הטובות שאמרו חבריו שהוא שמת בחלקו וחבר טוב לכל חבריו ושכן טוב לכל שכניו ורואה את הנולד בהפך לב רע, ולכך אמר ריב"ז רואה אני את דברי ר' אלעזר בן ערך מדבריכם שבכלל דבריו דבריכם. ומצינו הכתובים מייחסי לב טוב כל מדות הטובות הללו, ומכלל הין אתה שומע לאו, כיצד הרי הוא (משלי ט"ו י"ג) לב שמת ייטיב פנים הרי על ידי הלב ישמה בחלקו ואומ' (מלכים ב' י"ז) היש את לבבך ישר כאשר לבבי עם לבבך הרי על ידי הלב יהיה ישר עם חבריו ושכניו ונאמר (מלכים א' י"ב כ"ז) ויאמר ירבעם בלבו עתה תשוב הממלכה לבית דוד הרי על ידי הלב יראה את הנולד:

ג הם אמרו שלשה דברים וכו' יהי כבוד חברך חביב עליך כשליך, דעלך שני לחברך לא תעבד (ע"ג) וכן הכתוב אומר (ויקרא י"ט ח"י) ואהבת לרעך כמוך וכן צוה ר' אליעזר (ע"א) בשעת מיתתו צאו והזהרו איש איש בכבוד רעהו, ואל תהי נוח לכעוס וכן הכתוב אומר (קהלת ט' ט) אל תבהל ברוחך לכעוס כי כעס בחיק כסילים יגוח ואמר ליה אליהו לרב יהודה אחזה דרב סלא חסידא לא תרתת ולא תחמי (ע"ב) וכן הכתוב אומר (משלי כ"ט כ"ב) ובעל חמה רב טשע ואמרו (ע"ג) בעל חמה אחד מכ"ד דברים המעכבים את התשובה ואמרו (ע"ד) וכל הכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו ואם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו על כן אמרו אל תהי נוח לכעוס וכן

פרקי שני אבות

וכן אל תבהל ברוחך לכעוס אבל לא אמר שלא יכעוס כלל שאם כן נמצא כמה שאינו מרגיש והכעס במקום הראוי לו לכעוס מדה טובה היא אם כועס במחשבה ויישוב וכאשר אמרו במשלים (ע"ה) מי שכעסו במחשבה יראה עליו היישוב ומי שכעסו שלא במחשבה יראה עליו השטות וכן אמרו (ע"ו) בשלשה דברים האדם נכר בכוסו בכיסו ובכעסו. שוב יום אחד לפני מיתתך והכונה בזה שנתעלם מכני אדם יום המיתה ואמרו [שוב יום אחד וכו'] (ע"ז) ותעסם שאם ידע האדם שהוא קרוב למות לא יתעסק ביישוב העולם, ואם ידע שהוא רחוק לא יתעסק במעשים טובים כי יאמר עדיין יש שהות ביום אם כן ישוב היום שמא ימות מחר ונמצאו כל ימיו בתשובה, ד"א לזרו הוקנים על התשובה שלא יאמר הוקן מה תיעלת תשובתי ואני זקנתי ושבתני. לכך הזהיר ואמר שוב יום אחד לפני מיתתך שיש קינה עולמו כשעה אחת והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים והוי זהיר בנחלתן שמא תכזה, משל כמו המתחמם כנגד האור אם עומד מרחוק נהנה ואם עומד בקרוב נכזה כן התלמידים עם רבותיהם ינהנו עמהם כדת וכשורה ולא ינהנו בהם קלות ראש והלא בלילי פסחים שהתסבה חובה אמרו (ע"ח) תלמיד לא יסב בפני רבו וכ"ש אם יש באותה הסבה קלות ונדנד עכירה שכל העובר על דברי חכמים הייב מיתה (ע"ט) ולמדוהו מפורץ גדר ישכנו נחש (קהלת י' ח') וזה טעם שנישיכתן נשיכתן שועל ויש שועל ששיניו דקות ונשיכתו קשה ועקיצתם עקיצת עקרב כמה דא"ת אמר (פ') עוקצי חאנים כן זנב העקרב נקרא עוקין ומשם הוא מטיל ארס (פ"א) ולחישתן לחישת שרף שכשהוא נושך דומה ללוחש. ד"א לא תועיר עמהם לחישה כמו שלא תועיל עם הנחשים הצפעוני שני בהם (ירמיה ח' י"ז) נחשים צפענים אשר אין להם לחש ואומר (תהלים נ"ח ה') כמו סתן הרש יאטם אזנו אשר לא ישמע לקול מלחשים ולא לקול חובר חברים אפילו הוא מהוכח החבר ההוא ואם נפשך לפרשו על דרך משנה זו מי שהוא מהוכח לא ישמע לקול מלחשים ולא לקול חובר חברים כשוראה תלמידיו נכשלים בעבירה צא ולמד מניחוי עם אלישע, ויש לדקדק והלא כבר אומר בתהלת המשנה הם אמרו שלשה דברים דרי אתה מוצא בדברי ר' אליעזר יותר משלשה דברים (פ"ב) יש אומי שיהא כבוד הכירך וכו' עד וא"ל תחי נוח לכעוס דבר אחד הוא דהא בהא תליא ושוב יום אחד לפני מיתתך דבר שני. והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים דבר שלישי (פ"ג) וי"א שהשלשה דברים הם עד ושוב יום אחד לפני מיתתך ואלו השלשה דברים היו פרנלא בפומיה (פ"ד) וי"א שהשלשה דברים היו דבריו ותשלום המשנה היו דברי

פרקי אבות שני פרקי אבות ימי

יד אמר להם צאו וראו איזו היא דרך רעה שיתרחק ממנה האדם, רבי אליעזר אומר עין רעה רבי יהושע אומר חבר רע רבי יוסי אומר שכן רע רבי שמעון אומר הלוה ואינו משלם, אחד הלזה מן האדם כלזה מן המקום שנאמר לזה רשע ולא ישלם וצדיק חינן ונותן. רבי אלעזר אומר לב רע: אמר להם, רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריכם שבכלל דבריו דבריכם:

נו הם אמרו שלשה דברים, רבי אליעזר אומר, יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך ואל תהי נוח לכעוס ושוב יום אחד לפני מיתחך והוי מחתמם כנגד אורן של חכמים והוי זהיר בנחלחך שלא תכזה שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב ולחישתן להשת שרף וכל דבריהם כנחלי אש;

יד ר' יהושע אומר עין רעה זו [א] כילות ר"א (פ"ד) מי שאינו שמח בחלקי, ר"א (פ"ו) זה חומר ובוצע ויש גורסי (פ"ו) עין הרע ומפרשים זה העוין (פ"ח) ולפי זה הרע תזיר לאיש העוין ויש לנרום עין בצרי העיין יכל דפירושיה שוים שמקות אלו מוציאים את האדם מן העולם הכילות כד א (ישעיה ל ב ז) כלי כליו רעים, מרעיב את עצמו ברעב עד שימות וכן מי שאינו שמח בחלקי הראנה ממיחה, וכן בעוין אמרו כשם שרואה אדם את אשתו ואת בני ביתו כך יהא רואה את אשתו ואת בניו של חבירו שכל המכניס עין רעה בממונו של חבירו מאכר את שלו ולא עוד אפי' עצמו שני (משלי י"ב ד) ורקב עצמות קנאה, ויצד הרע ישמנביר יצרו עליו עד שממיתו ומוציאו חסר מן העולם ושנאת הבריות שעובר על לא תשנא את אחיך (ויקרא י"ט י"ז) ועל ידי כך הבריות מתנרות בו, ר"א (פ"ט) ושנאת הבריות מי ששונא' אותו הבריות לרוע מעלליו, ר"א (צ) זו מהלכת עצב שנורמת לו לישנא ראיית הבריות ורוצה לדור במדרכות כרי שלא תראהו שום בריה וזה דבר מוציאו מן העולם:

נו ר' יוסי אומר יהי ממון חביבך חביב עליך כשלך מה שאתה חסין בממונך כך תהפוך בממון חביריך שלא יגיעו נזק וחסרון והרי הוא בכלל ואהבת לרעך כמוך (ויקרא י"ט ה"י). החקן עצמך בכמה תקנות ואזהרות ללמוד תורה שאינה ירושה לעצמך אינה כירושה הבאה ליורשה בלא תורה ועמל אלא אתה צריך לטרוח בה ולמעט בתענוגים כך היא דרכה של תורה פת כמלח תאכל ומים במשורה תשתה (צ א) ואין אדם זוכה לה אלא אם ממית עצמו עליה (צ"ב) ד א אסילו היה אביו ת ח לא יאמר כיון שאני

פרקי שני אבות

נח רבי יהושע אימר, עין הרע ויצר הרע ושנאת הבריות מוציאין את האדם מן העולם :

בן תיח אירש בתורה בלא טורח שכן הכתוב אומר (שמואל א י' י"ב) ומי אביהם ודרשו בו (צ"ט) וכי יש אב לתורה ואמרו (צ"ד) שרוב תיח אין בניהם תיח כדי שלא יאמרו תורה ירושה היא שאינה ירושה לך אלא אם עמלת בה. וכל מעשיך יהיו לשם שמים. כל מעשים שאתה עושה תהיה כונתך לשם שמים שני (משלי נ' ו') ככל דרכיך דעהו וחוא יישר ארחותיך כיצד באכילתך ובשתייתך תהיה כונתך לקיום נפשך לעבדת השם וכשינתך לא להתענג אלא שתנוה הנפש וחוכל לעבד בוראך ובתשמישך לקיים לא הרו בשבת יציה (ישעיה מ"ה ח"י) או למצות עונה כאשר צוה ה' אלקיך וכן כל מעשיו תהיה כונתך בהם לשם שמים וכן היתה מדתו של רבנו הקדוש שזקף עשר אצבעותיו בשעת מיתתו ואמר נלוי וירוע לפניך שלא נהנתי מהם אלא לשם שמים (צ"ה) :

נח ר' שמעון אומר הו' זהיר בקיש לקרותה בעונתה עם הנגן החמה ובכונה ובתפלה כמו כן לקרותה בעונתה לאחר הנגן החמה

כדיא (תהלים ע"ב ה') ייראוך עם שמש וגם לכיין בה לקיים מה שנ' (תהלים י' י"ז) תכין לבם תקשיב אונך וכשיכיין יוכל לומר יהיו לרצון אמרי פי והנגיין לבי לפניך (תהלים י"ט ט"ו) שאם לא יכין לכו הרי הוא משקר באמרי והנגיין לבי והתורה אמרה (שמות כ"ג ו') מדבר שקר תרחק וזה מעם כשאחה מתפלל אל תעש הפלחך קבע אלא תחנונים וכמו שמפורש בפ"ק תפלת השחר (צ"ו) מאי קבע כל שחפלתו דומה עליו כמשאוי רבנן אמרי כל שאינה אימרה בלשון תחנונים ובאבות דר' נתן (צ"ז) אל תעש תפילתך שיהיה אלא תחנונים והכונה להתחנן לפני המקום בלב נמוך וכוון הרעת שני (יואל ב' י"ג) כי חנון ורחום הוא שרוצה בתחנונים ומרחם מיד. ואל תהי רשע בפני עצמך שאם יחזיק עצמו ברשע לא ישיב אל לכו לשוב כי יאמר אך אוכל לשוב והרביתי לסשוע ואמר הצר האחר והוא הדין, והצר השני שלא יחזיק עצמו כצדיק שאו לא ישחדל להוסיף כי יאמר כבר צדקתי לי אלא לעולם יראה אדם עצמו מחצה זכאי ומחצה חייב (צ"ח) וישמור עצמו מעשות עבירה שלא יכריע עצמו לכף חובה וי"ט (צ"ט) אל תהי רשע בפני עצמך כשאחה בינך לבין עצמך אל תרשע שבפני הבריות אדם מפחד מן הבריות אבל בינו לבין עצמו שלא יאמר מי רואני לכך הזהיר ר' שמעון ואמר אל תהי רשע בפני עצמך ורשעי זיל פירש (ק) אל תעשה דבר שהיום או למחר תרשיע לעצמך;

פרקי פרק שני אבות כ

ז רבי יוסי אומר, יהי ממון חברך חביב עליך כשלך והתקן עצמך לצפור
תורה שאינה ירשה לך וכל מעשיך יהיו לשם שמים :

יח רבי שמעון אומר, הוי זהיר בקריאת שמע ובתפלה וכשאתה מתפלל על

ז ר' אלעזר אומר וכו'. אפיקורוס לשון הפקר הוא שמסקיר עצמו
לכפור בתורה שבעל פה או מראה פנים בתורה שלא

כהלכה (קיא) ובאפיקורוס נוי מדבר אבל באפיקורוס ישראל כיון דפקר פקר
ואסיר לספר הימנו (ק"ב) ואמר הוי שקוד ללמוד תורה ואחיב תרע מה שתשיב
את אפיקורוס כלומר מלא כרסך מתורה וזו תחיבה עמו שאם לא תמלא כריסך
תורה מקודם שמא ירחה אותך כקש ותרחה מפניו ואפי' כששקדת ללמוד
ואתה משיב לו אל תתפתח לו וזה טעם מה שאמר בסמוך ודע לפני מי אתה
עמל ומי הוא בעל מלאכתך ויש מסיימי. שישלם לך שכר פעולתך אבל
במשנה ירושלמית אין זה הסיוס נמצא (ק ג) וגם הגרסא שם [א] מה שתשיב
לאפיקורוס לא כגרסא האחרת דגרסי. ודע מה שתשיב וכו'. וכן פירשתי בפי'
משלי (ק"ד) לב צדיק יהנה לענות ופי רשעים יביע רעות (משלי סו ב"ח)
כלומר שצריך הצדיק שיהנה לענות ולהשיב לאפיקורוסים שני. בהם ופי רשעים
יביע רעות ורמוז נאה מה שדרשו רבותי. וז"ל (ק ה) שמע בני מוסר אביך זו תורה
ישכנח ואל תמוש תורת אבך זו תורה שבעל פה, הרי דרשו אמך לתורה שבעל
פה והכונה לומר כשם שאין ספק באם כך אין ספק בתורה שבעל פה לחזק בלבנו
שתורה שבעל פה אמתית וכל אפיקורוסות בהבל יבא ובחשך ילך ויש מפרשים
(ק ו) ודע לפני מי אתה עמל שהוא חחלת דב' שתדע גדולת הש"י שאתה עמל
לפניו ומי הוא בעל מלאכתך שאינו מקפח שכרך אלא משלם לך שכר פעולתך,
ואינו מבטל המאמר הזה מאמר אנשנוס (ק"ו) שאמר אל תהיו כעבדים
המשמשים את הרכ על מנת לקבל פים וכו' אלא לפי שאין אדם זוכה לתורה
אלא אחיי טורה ועמל בא להודיע ששכרה מרובה אבל לעולם כונת העבודה
תהיה טאהבה תמימה על מנת שלא לקבל פים אבל באמת יש פים עין לא
ראתה אלקים וזולתך יעשה למהבים לו (ישעיה ס"ד ג) וכן תפרש מה שאמר
במשנה שבסמוך אם למדת תורה הרבה נותני לך שכר הרבה ואחר שסדר
שלשה דברים שאמרו המשה תלמידים של הלל חזר לומר דברי תנאים אחרים
שאמרו דברי מוסרים והתחיל מרי טרפון :

יח ר' טרפון אומר היום קצר כאמרו (איוב י"ד א') אדם יליד אשה
קצר ימים ואומ' (תהלים צ. י') ימי שנותני בהם שבעים

פרקי פרק שני אבות

תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום שנאמר כי חנין ורחום הוא אך אפים ורב חסד ונחם על הרעה. ואל תהי רשע בפני עצמך:

יג רבי ארעור אומר הוי שקור ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס ודע לפני מי אתה עמל ומי הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך:

כ רבי טרפון אומר, היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים והשכר הרבה ובעל הבית דוחק:

כא רוא היה אומר, לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין להבטל ממנה אם למדת תורה הרבה נותנין לך שכר הרבה ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך ודע שמתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא:

שנה והמלאכה מרובה זו מלאכת התורה שנ (איוב י' א טו) ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים. והפועלים עצלים אלו בני אדם שמתעצלים ללמוד תורה, והשכר מרובה אם תורו עצמך למלאכת עבודת הקדש, ובעל הבית דוחק זה הקביה שצוה לא ימוש ספר התורה הוה מפיך וכי (יהושע א' ח') אם כן מפני חמשה דברים אלו יש לבני אדם להחליץ חושים במלאכת הקדש, הוא היה אומר לא עליך המלאכה לגמור, שלא תאמר כיון שהתורה ארוכה מארץ מדה מה יועיל יאחתי' ולא אנמור שלא עליך המלאכה לגמור אלא היה עמל בה ותפטר ואם תאמר איך שאין עלי לגמור לא אעמיל בה כל היום אלא ישעה או שתים ביום, לא כי, שאין אחה בן חורין להבטל ממנה אבל מה יאחתי מרבה בתורה לשובתך הוא אם למדת תורה הרבה נותנין לך שכר הרבה, ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך ודע מתן שכרן של צדיקי לעתיד לבוא, שלא תכעוס אם לא יהיה לך שכר בעולם הזה כי השכר האמתי הוא לעתיד לבוא לעולם הבא, וי"מ (ק"ח) לא אתה בן חורין ליבטל שעל מנת כן פראך הקביה ממצרים לקבל את התורה וללמדה ולשמרה:

נשלם פרק שני. תלקא (ק"ט):

הגהות ובאורים.

- (א) צפ"י המשכה :
- (ב) עיין מה שכתבתי לעיל פ"ר ק"י פ"ג :
- (ג) עיין רצנו יונה :
- (ד) קדושין דף מ' ע"א הוצא זילקטו שונעני ישעיה :
- (ה) עיין ודרש שוואל :
- (ו) חולין דף קנ"ג ע"א וזירושלמי פ"ה פ"א ה"א ח"ר ז"ל ז"ל כהנא השנה הכתוב וגו' :
- (ז) סוכה כ"ה ע"א :
- (ח) פסחים ק"ד ע"ב ויומא ל"ג ע"א ט"ה כ"ח ע"ב וע"י ע"א ונכחות ק"ד ע"ב :
- (ט) כעין זה ביאר ג"כ הרמב"ם :
- (י) דף ג' ע"א :
- (יא) עיין ונחזור וטרי :
- (יב) עיין פ' המשכה להרמב"ם ורבינו יונה :
- (יג) ל"ט ע"ב :
- (יד) אבות פ"ה מ' כ"ג :
- (טו) זרכות ל"א ע"ב כחוצות ק"ז ע"ב נדרים ג' ע"א גטין מ"א ע"ב קדושין י"ז ע"ב ז"ת ל"א ע"ב ושם ל"ד ע"ב סנהדרין ק"ד ע"ב ונכות י"ב ע"א ערכין ג' ע"א נדה ל"ב ע"ב :
- (טז) אבות פ"א מ"י :
- (יז) ודרש רבה קהלת וילקטו שונעני :
- (יח) וכן פירש בנחזור וטרי ועיין ודרש שוואל :
- (יט) ל"ב ע"א :
- (כ) עיין פסיקתא זוטרתא פ' בהעלותך :
- (כא) בפירוש המשכה :
- (כב) בפירוש המשכה לוי' אבות :
- (כג) הנחצר קורא קפר ויבחר הפכירם "משלים" ולא מלאתי זו מה שהביא הנחצר ונסונו :

גא) עי' חוקי י"ט שהציא דברי הרב זצ"ל ודרש שמואל ועל מ"ש הרב זצ"ל
משנה ירושלמית עיין לקמן :

כד) כמו שאנו חז"ל רבים לא חשדי :

כה) צפ"י הרב המחבר ז"ל (כח"י קארלסרוהע) על ירויה כתב על פסוק הכ"ל:

צמקום שעוצרי דרכים לכיס שם צלילה ואנ"פ שאינו יישוב ואנציה אח

עצי ואלכה מואחס כי כולם ונאפים עלרח צוגדים כחרגו קיעת שקרין וכו' :

כו) וכן פירש רש"י על משנתנו ע"פ דברי הש"ס העניח דף ל' ע"צ כל המהאצל

על ירושלים וכו' :

כז) העניח דף י"א ע"א ונכילחא וני הכחומא ולקח טוב פי' בשלח :

כח) נראה שכוונת הרב ז"ל על דברי הפסוק ירויה כ"ז צ' וצפירושו (כתב יד

קארלסרוהע) על ירויה כתב חז"ל : ומהשנה הראשונה לנולכות יהויקים עד

שנה רביעית למו"ל דלקיהו הז' הנוקרות הנוטות בלוארי ירויהו עד שבא חכיה

בן עזר ושצנס וועל לואו כאשר ופושט צקוף הפרשה :

כט) עיין העניח דף ל' ע"צ :

ל) כך פירש ר' שם עוזן ו' שם עוזן הוצא בנדרש שמואל :

לא) עי' צרכות כיט ע"א :

לב) סאחדרין כ"א ע"צ :

לג) שנת י"צ ע"צ :

לד) עיין פירש רש"י ונחזר וטרי שהציאו הנועשה דירצעס בן כצט עם שלוה

האלך ע"ה :

לה) צפ"י הנועשה :

לו) רצנו ומחס לבית ונאיר ז"ל והוצאו דבריו צפירושו לאצות וגם בנדרש

שמואל ועפ"י שנים עדים יוקם הדבר שאין רלון המחבר זכאן על רוייה

ז"ל הזקן שהזכיר לעיל צפרק ראשון ועיין ונה שכתבתי שם :

לז) היינו הרשעים שעשה ג"כ פירוש לנוי אצות והציאו המוגדול עח ה' דעות

פ"א ועיין אלר הקפרים אות פ"א ק"י 106 :

לח) פירוש הזה הציאו גם כן רש"י צפירוש אצות זצ"ל וכו"ל ד"ש להציא

ראייה וזה דלדקו דברי האומרים שפירוש רש"י על וני אצות אינו נורש"י

ז"ל :

לט) עיין ונחזר וטרי שכתב שהנועתיקים מנשכת רבינו גרסום ורי אפרים קלקלו

השורה ועשו ד"י של מוכיין הצרות וכתחלפה להם ד' צריט ועוד הציא

שם צעל הנוחזר ראייה ונסוכה פ"א שהוא הכלל הזקן חצרו של שמואל :

ובחלמוד

- (ו) ובהלמוד קדוש: דף וי ע"א חנורו ווי שאינו לא צנארי ולא צונסא ולא צדק ארץ אינו וון הישוב :
- (זא) צרכות ק"ג ע"ב :
- (זב) ל"ל פרק ביצד מעברין עירוצין דף כ"ד ע"ב :
- (זג) קי"ז ע"א :
- (זד) סדר השמים רבה פרשה א' על פסוק כי טובים דודיך :
- (זה) עיין וזה שכתבתי לעיל סי' וי"ב :
- (זו) עירוצין דף כ"ה ע"א שאילתות דר' אחאי הולדת ושאילת שלום טס וילקט שונעני ק"י חתקים :
- (זח) כך פירש ג"כ רבינו יונה :
- (זט) דף ק"ג ע"א :
- (זט) אלקלוס :
- (כ) כ"ל שליל שרמי ההייג אינו מסור רכל אדם אלא לרייני בלבד :
- (כא) עיין יודרש רבה קהלת פ"א פסוק י"ד ופי"ג פ"י :
- (כב) עיין יודרש שנואל שהביא פירושו בשונו :
- (כג) כדאית' צ"ה דף ל"א ע"ב וצקדר הקבלה להראצ"ד ז"ל וצקדר הדורות הביא צ"ס ס' גלילות ארץ ישראל שנקצר צטצריה וק' גא"י אינו תחת ידי ולא יכלתי לעיין צו ונאין ילאו דצרו :
- (כד) עיין סדר הקבלה :
- (כה) גם זה טס :
- (כו) דף כ"ז ע"ב :
- (כז) יונער קטן דף כ"ח ע"א, פסחים דף כ' ע"א, צ"צ דף י' ע"ב, וכחוצות דף ע"ו ע"ב :
- (כח) קאי על דברי הקרא. כחוויה י"ג י"ד :
- (כט) צצצא צתרא דף י"ד ע"ב קאחטיצ ספר עמרא וכחוויה לחדא :
- (ס) חגיגה דף י"ד ע"ב :
- (סא) פרק י"ד ושם הגרסא קנקן :
- (סב) עיין צרכות כ"ז ע"ב :
- (סג) לזו היינו יוסף קטומתא וגם ר' יוסי הכהן אחרינה הווי עיין סדר הדורות :
- (סד) דף כ"ח ע"א :
- (סה) עיין וזה שכתבתי בצאורים לפירוש ר"י כחויאש על וי אסתר דף 24 ק"י ח"י ועיין ונחזור וטרי פ"א :

- (קו) לא מלאחי פשטן של היינו צמד וון פירושי חזות האוטרס צידי :
(קי) כן פירש ג"כ רבנו יונה :
- (קה) כהוצות פ"ז ע"א ותוס' שם וח"נו ס"י ק"ז וש"ת רש"ים ח"ד ס"י ר"ז כהנא
חס הגיע זמן פרעון ויש צידו לפרוע ולא פרעו עובר בשכי לאווין :
(קפ) עיין פירוש הרב ז"ל ל"ו אסתר ו' ו' שכתב שם כעין זה :
(קצ) שבת דף ל"א ע"א :
- (עא) הנהאמר הזה ונקורו זרכות כ"ח ע"א חכן צנוקכת דרך ארץ רבה פרק
שלישי שמי קלת הגרסא ונגרסת הרב, וולצר שגרס שם ר' אליעזר בן
עזריה, ובאר"כ ג"כ שניסח צנוקחא עיין נחלת יעקב ונד"א ובגין יהושע אדר"כ :
(עב) זרכות דף כ"ט ע"ב :
- (עג) עיין ר"ף יונוא פ' יום הכפורים שחשב כ"ד דברים שנועכבים אה החסובה
וכתב הר"ן שם וז"ל : לא ידעתי היכן היא שמויה והרנוצ"ם ז"ל האריך לתח
נעם לכל דבר ודבר צפרק רביעי ויהלכות חסובה עיין עליו עכ"ל :
- (עד) פסחים דף ק"ו ע"ב :
- (עה) צנוקחא הפכיים שצידו ליתא :
- (עו) ערוצין דף ק"ה ע"ב וצנוקכת דרך ארץ זוטא ש"ה גריס צארצעה דברים
תיח כיכרים צכיסן צכוסן צכעסן וצעטיפתן וי"א חף צדיצור :
(עז) הנקגר הוקפתי :
(עח) פסחים ק"ח ע"א :
(עט) זרכות דף ר' ע"ב ועירוצין דף כ"ח ע"א :
(פ) סנהדרין דף ו"י ע"א :
- (פא) עקרב היינו וזה שאנו קורין זקאָרפיאָן ועל עקרב אונרו ג"כ הונחקרים שיט לו
צחלק אחוריים שצב טצעות והטצעת השציעי יש לו עוקן וצחוק העוקן
מולאים גידים וולאים ארס :
- (פב) עיין פירוש הושכה להרנוצ"ם ורבנו יונה :
(פג) כן פירש"י :
(פד) רבנו יונה פירש כן ועיין ודרש שמואל :
(פה) גם זה שם :
(פו) הרב הונארי פירש הכי :
(פז) עיין רבנו יונה :
(פח) שם :
(פט) עיין ונחור וערי :

- (ז) פירוש הווספה להרמזים :
- (ח) אצות פרק קנין החורה מ"ד :
- (ט) זכרות דף ק"ג ע"ג :
- (י) עיין תרגום יונתן שחרגס ומאן רצהון :
- (יא) כדרים דף פ"א ע"א :
- (יב) כתובות דף ק"ד ע"א הגרסא גלוי וידוע לפיכך שיגעתי צנער אלצעותי
צחורה ולא כהנתי חפ"י צאלצע קטנה ועיין הוסי' שם ד"ה לא :
- (יג) דף כ"ח ע"ג :
- (יד) פרק י"ז ה"ח :
- (טו) חוספתא קדושין פ"א ה' י"ד ותלמוד קדושין דף ו' ע"ג :
- (טז) עיין ומחזור וערי :
- (יז) עיין בית הצחירה :
- (יח) פלוגתה האמוראים צכנהדין דף ל"ט ע"ג ועיין פה"מ להרמזים פי' חלק
יקוד שלשה עשר ולפי דבריו שם קאי הכי כוונ' צאשיקווקוס ישראל וע"ע
יד הזוקה ה' תשובה פ"ג ה"ח :
- (יט) ע"ז דף כ"ז ע"א ועיין פירוש הווספה להרמזים על נעמתינו :
- (ק) ובאדר"כ פי' ע"ז גריס ליה והעיו"כ אחי הרבני הג"ל שגם הוסי' י"ט הביא
נוסח ח"י :
- (קא) נוולא זכתי אקספארד והועהק עזורי ואס יזכ"י הש"י"ת אציאתו אל בית
הדפוס ועל פירש מושלי להרב ז"ל דבר הרב החכם כ"י צויער צמ"צ
הרב החכם דר' פאָלנאָנלעקי. *the Jewish Quaterly Review V.*
צויער העברעי'שע ציבליאגראפיע שנה ראשונה לקדר החדש ג'ד קי"ח ' :
- (קב) צווערש מושלי דר"ש צה"ל: דבר אחר מוסר אצין כל דבר שמוסקר לי (כ"ל)
(לך) נופי הגבורה ואל העושה תורה אונק כל שכתפרש לך צסי"י מפי הגבורה
כו' עי"ש וילקטו שונעני רוח התקב"ט ועי' זמר פי' יתרו דף פ"ה ע"א דפוס
קראטשאין :
- (קג) עיין ומחזור וערי :
- (קד) ריש וכלתין פ"א מ"ג :
- (קה) מחזור וערי :
- (קו) הלקא צווקים סלקא ואותיות ונעטא אחא ונתחלפין :

